

Ст.2650.

15. Указ Президента України «Питання Секретаріату Президента України» від 04.11.2005 р., № 1548/2005 // Офіційний вісник України. -2005. -№ 45. -Ст.2833.

16. Нормативно-правова база щодо діяльності Державного управління справами як не відповідає так і не відповідає Конституції України /Рахункова палата України [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://www.acrada.gov.ua/achamber/control/uk/publish/article?art_id=655781&cat_id=411. -06.06.2006.

17. О. Рыбачук заявляет, что на Банковой нет структур, дублирующих Кабмин /ЛІГА Online [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://search.liga.net/TEHNO/1_prepnn2.nsf/ToDayDocHTML/047A8CCB6344D3F1C225

710A0032EA16!OpenDocument. -03.02.2006.

18. Музей фаворитизму /Аналітичний центр Академія [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua/print.php?atid=38623>. -23.09.2005.

19. Реформу Секретаріату Президента України практично завершено – радник глави держави Ткачук [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://analitik.org.ua/ukr/news/43e1b4eba0688/pagedoc226_3/. -02.02.2006.

20. Іванов Б., Шевченко В. Ющенко може відмовитися від посади почесного голови НСНУ [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://ntn.tv/news/2006/06/10/06/1732.html>. -06.10.2006.

Надійшла до редколегії 26.10.2006

ЗОЗУЛЯ А.І. ЗАДАЧИ И ФУНКЦИИ СЕКРЕТАРИАТА ПРЕЗИДЕНТА УКРАИНЫ

Исходя из нормативно определенного функционального назначения Секретариата Президента Украины выполнен анализ его задач и функций; установлена потребность мониторинга перечня задач Секретариата и приведение его в соответствие требованиям Конституции Украины.

ZOZULIA O.I. PROBLEMS AND FUNCTIONS IN SECRETARY OF THE PRESIDENT OF UKRAINE

Proceeding from normative, the certain functional purpose in Secretary of the President of Ukraine the analysis of its problems and functions is executed; requirement for list monitoring in problems of Secretary and its reduction conformity to requirements of the Constitution of Ukraine is established.

А.І. ПАНОВ

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 339.97:349.6

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОМПАНІЇ В СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН¹

Досліджено поняття “транснаціональна компанія”, характер та межі правосуб’єктності транснаціональних компаній в сфері міжнародних екологічних правовідносин.

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується для суб’єктів як міжнародного, так і національного права приматом суто економічних інтересів, що, в свою чергу, зумовлює їхню активну господарчу діяльність не тільки в межах однієї держави, а й намагання збільшити свій економічний потенціал шляхом опанування іноземних ринків та розгалуження мережі виробництва та збуту певних товарів. Будь-яка міжнародна діяльність, пов’язана із виробництвом, транспортним транспортуванням та збутом товару, що за своєю специфікою є небезпечною для навколишнього природного середовища повинна бути і є об’єктом міжнародно-правового регулювання. Серед найбільш екологічно небезпечних та найпоширеніших видів

такої діяльності можна навести нафтогазовидобувне виробництво, транспортування та переробку, виробництво полімерних речовин та їх складових тощо. Господарські об’єднання, міжнародна діяльність яких пов’язана із небезпечною для довкілля діяльністю, іноді володіють фінансово-економічним потенціалом, більшим ніж у деяких країн, і їх вплив на міжнародні відносини є досить суттєвим. Це зумовлює необхідність міжнародно-правового регулювання їх діяльності і визначення характеру та меж правосуб’єктності не тільки на національному, а й на міжнародному рівні, приділивши при цьому увагу їхньому впливу на навколишнє природне середовище.

В доктрині міжнародного права поняття “міжнародна господарча організація” вживається у термінологічному розмаїтті (транснаціональні корпорації чи компанії, багатонаціональні підприємства, супранациональні корпорації

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Сироїд Т.І. (ХНУВС).

тощо). До “транснаціональних компаній” (далі - ТНК) деякі автори відносять приватні за характером капіталу компанії [1, с.178]. Згідно іншої точки зору транснаціональні компанії – це монополії, національні за капіталом та контролем, але міжнародні за сферою діяльності. Міжнародні (міжнароднонаціональні) компанії – монополії міжнародні, які за капіталом, так і за сферою діяльності [2, с.60, 96].

Таке термінологічне розмаїття, на думку Л.А. Лялікової, свідчить про відсутність загального розуміння сутності ТНК, а проблема визначення поняття ТНК має велике практичне значення, бо від її розв'язання у значній мірі залежить успіх міжнародного регулювання діяльності ТНК [3, с.256]. В доктрині існує підхід, згідно якого в основу визначення ТНК повинні бути закладені як кількісні (доля активів за кордоном, кількість робітників на дочірніх підприємствах, доля прибутків, отриманих за кордоном тощо), так і якісні (форма власності, місце реєстрації, розподіл активів та пасивів, структура підприємства, управління та контроль, ступінь концентрації та ін.) критерії. Ще Л.А. Лунц вказував на пряму невідповідність між економічним змістом та юридичною формою як на характерну особливість ТНК [4]. Не зважаючи на свою юридичну множинність ТНК в цілому мають організаційну та економічну єдність, у зв'язку з чим в літературі виділяють “загальну стратегію” ТНК як основну її ознаку. Так, К. Каунг та Р. Сагден визначають ТНК як “організацію, що переслідує мету координації з одного центра прийняття стратегічних рішень виробничої діяльності підприємств, що розташовані за межами національних кордонів”, підкреслюючи при цьому, що при визначенні меж ТНК необхідно оперувати саме категорією стратегічного контролю, а не власності [5, с.89]². В.М. Шумілов дає наступне визначення транснаціональним корпораціям: “ТНК – це, як правило, економічно єдина система, що складається з материнської компанії, дочірніх підприємств, філіалів, відділень, яка контролюється з одного центру через договори, акції, управлінський контроль” [6, с.124-125]. На думку Г.К. Дмитрієвої, ТНК – це “група компаній, створених за законами різних держав, які є самостійними юридичними особами, що здійснюють діяльність на території різних держав, але знаходяться у відносинах взаємозалежності, при яких одна з них (головна транснаціональна корпорація) займає домінуюче положення та здійснює контроль над рештою” [7, с.361]. Не тільки в доктрині, але й у рамках міжнародних організацій можна навести приклади визначення ТНК. Наприклад, за визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку, ТНК – це компанії, що знаходяться в приватному, державному чи змішаному володінні, створені в різних країнах та поєднані таким чином, що одна чи більше з них можуть здійснювати значний вплив на діяльність інших компаній, а саме надавати технології та ресурси іншим компаніям [8, с.10].

Таким чином, аналізуючи всю різноманітність запропонованих визначень, в цілому ТНК можна охарактеризувати як групу взаємопов'язаних компаній різної національності та юридичної форми, що мають загальну стратегію (політику розвитку та управління, принципи, мету та засоби діяльності) та економічну цілісність.

Спроби міжнародно-правової регламентації діяльності ТНК здійснювались як на регіональному так і універсальному рівнях, в рамках міжнародних організацій. Значна більшість міжнародних документів універсального харак-

теру, що спрямовані регулювати діяльність ТНК в силу проблематики визначення взаємних прав і обов'язків ТНК та держав не є конвенційними нормами і мають лише рекомендаційний характер та відносяться сучасною доктриною міжнародного права до категорії “soft law” – так званого “м'якого права”. Це різноманітні “кодекси поведінки” та “керівні принципи” діяльності, прийняті в рамках таких міжнародних універсальних та регіональних організацій, таких як ОЕСР, ЮНКТАД, ЮНІДО, ЕКОСОП, МОП, ЄС тощо. Серед цих документів можна навести: Керівні принципи для багатонаціональних підприємств, введені в силу ОЕСР³ у 1976 р.; Трьохстороння декларація принципів відносно багатонаціональних підприємств та соціальної політики, прийнята МОП у 1977 р.; Кодекс поведінки для компаній, що оперують в ПАР, схвалений ЄС у 1978 р.; Кодекс іноземних інвестицій країн Андського пакту 1970 р.; Кодекс проведення лінійних конференцій, розроблений в рамках ЮНКТАД, що вступив в силу у 1983 р.; Справедливі принципи та правила для контролю над забороненою практикою ведення бізнесу, схвалені Генеральною Асамблеєю ООН у 1980 р.; Кодекс поведінки ТНК, що знаходиться в стадії розробки.

В якості прикладу регіональних міжнародно-правових актів можна навести прийняту в рамках СНД багатосторонню Конвенцію про транснаціональні корпорації 1998 р. [9]. Даний документ має формальний характер, не містить чітких зобов'язань держав по контролю за екологічно небезпечною діяльністю ТНК і є прикладом спроби держав-учасників СНД запровадити загальні правові основи створення та діяльності транснаціональних корпорацій та методи, якими можуть користуватися держави з метою підтримки діяльності ТНК у транскордонному аспекті (відміна подвійного оподаткування та митних зборів, надання інвестиційних гарантій, безперешкодне переміщення активів). Конвенція закріплює, що Сторони визнають під поняттям “транснаціональна корпорація” юридичну особу (сукупність юридичних осіб), що має у власності, господарчому веденні чи оперативному управлінні відокремлене майно на території двох чи більше сторін; утворену юридичними особами двох чи більше сторін; зареєстровану в якості корпорації згідно цієї Конвенції ч.1 ст.2). Також у Конвенції закріплено, що транснаціональні корпорації можуть займатися будь-якою діяльністю, що не суперечить законодавству сторін-учасників конвенції. З цього можна зробити висновок що у сфері екологічних правовідносин з країнами-учасницями ТНК зобов'язані додержуватись національного екологічного режиму, встановленого сторонами Конвенції. Конвенція не стосується сфери дії інших конвенцій у цій сфері (ч.3 ст.2).

В сучасній теорії міжнародного права існує два підходи до визнання міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій. Прихильники визнання міжнародної правосуб'єктності за ТНК, серед яких можна згадати таких дослідників як М. Макдугал, В. Фрідман, Ж. Тускоз, аргументують свої позиції декількома аспектами діяльності ТНК та їх співпраці з державами. В якості основного аргументу зазначається те, що держави, розуміючи значимість впливу окремих транснаціональних корпорацій на власну економіку, великий ступінь інтегрованості ТНК у загальносвітові ринкові процеси та бажаючи залучити значний обсяг іноземних інвестицій в окремі галузі з метою піднят-

² Цит. за: Современные теории внешнеэкономических отношений. –М., 1992. –457с.

³ Тексти згаданих у статті міжнародно-правових актів розміщені на офіційному сайті Організації Об'єднаних Націй за адресою: <http://www.un.org>.

тя їх конкурентоспроможності та ліквідності, укладають з транснаціональними корпораціями угоди, в яких останнім надаються гарантії та привілеї, що у звичайній практиці не надавалися б іншим державам. Але зрозуміло, що подібні угоди у своїй переважній більшості укладаються під тиском самих ТНК і покликані забезпечити економічні інтереси ТНК та інтереси державних посадових осіб та службовців, що сприяли їх укладенню. В якості ще одного аргументу на користь визнання міжнародної правосуб'єктності за ТНК наводиться теза, що в силу укладених угод в разі виникнення конфлікту між державою та транснаціональною компанією в міжнародному арбітражі застосовується не національний юридичний інструментарій, а норми міжнародного права. Але, як слушно зазначає В.Г. Буткевич, посилення на можливість застосування норм міжнародного права у відносинах з транснаціональною компанією не робить останню суб'єктом міжнародного публічного права. Вироблені стандарти між державами і права та обов'язки юридичної особи – різні правові категорії [10, с.342]. Дійсно ж, коли держави закріплюють, що у своїй діяльності в сфері природоресурсних та природоохоронних відносин, в тому числі і у відносинах з ТНК, вони будуть дотримуватися та застосовувати норми та принципи міжнародного екологічного права, то це ще не робить юридичні особи суб'єктами міжнародного екологічного права. На сьогоднішній момент саме підхід до невизнання міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій у її класичному розумінні є превалюючим у сучасному міжнародному праві. Тут може мати місце лише правосуб'єктність у правозастосовчому контексті.

В аспекті діяльності, що є небезпечною для довкілля, але не забороненою міжнародним правом, ТНК, а саме їх національні філії, частіше за все розглядаються міжнародним правом як оператори джерела забруднення. В міжнародному праві існує декілька правових режимів відповідальності за спричинення транскордонної шкоди. Це може бути відповідальність виключно оператора (Конвенція Ради Європи про цивільну відповідальність за шкоду в результаті діяльності, що є небезпечною для навколишнього середовища 1995 р.); відповідальність виключно держави (абсолютна відповідальність в сфері космічної діяльності); відповідальність оператора та субсидіарна по відношенню до оператора відповідальність держави (Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 р.); відповідальність оператора та субсидіарна по відношенню до оператора відповідальність держави за умови невиконання державою своїх зобов'язань, що призвело до шкідливих наслідків (проект протоколу до Базельської конвенції з контролю за перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 р.)

Сьогодні загально визнаним у міжнародному праві стає принцип “забруднювач відшкодовує”. На Конференції з питань навколишнього середовища та розвитку у Ріо-Жанейро у 1992 р. цьому принципу було надано стату-

су універсального принципу міжнародного екологічного права. Він також закріплений у багатьох інших міжнародних угодах, серед яких Міжнародна конвенція про підготовку, боротьбу та співробітництво в сфері забруднення вуглеводнями 1990 р., Конвенція із захисту морського середовища району Балтійського моря 1992 р. тощо. Сутність принципу полягає у тому, що за шкідливі наслідки діянь, не заборонених міжнародним правом основний тягар відповідальності несе оператор, без залучення держави до виплати компенсації за транскордонну шкоду. Разом із цим держава продовжує нести відповідальність лише за нежиття належних заходів та їх наслідки, а саме: припинення діяльності, реституція, компенсація, сатисфакція, гарантії безпеки [11, с.77].

Але, незважаючи на широке розповсюдження принципу “забруднювач відшкодовує” в сучасних міжнародних екологічних правовідносинах, міжнародне екологічне право потребує деталізації самого поняття “забруднювач”. Необхідний всебічний аналіз усіх можливих причин настання транскордонної шкоди та відповідних форм відповідальності суб'єктів-забруднювачів з метою забезпечення інтересів як ТНК, так і держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть. -М., 1997. -346 с.
2. Белоус Т.Я. Международные промышленные монополии. -М., 1972. -252 с.
3. Ляликова Л.А. Транснациональные корпорации и проблема определения их национальности // Советский ежегодник международного права. -М., 1981. -С.256.
4. Лунц Л.А. Многонациональные предприятия капиталистических стран в аспекте международного частного права // Советское государство и право. -1976. -№ 5. -С.124.
5. Cowling K., Sugden R. Transnational monopoly capitalism. -Brighton.1987. -VII. -P.12.
6. Шумилов В.М. Международное экономическое право. -М., 1999. -387 с.
7. Международное публичное право /Под ред. К.А. Бекяшева, -М., 1998. -453 с.
8. OECD Observer. -1976. -№ 83.
9. Закон України “Про ратифікацію конвенції про транснаціональні корпорації” від 13.07.1999 р., № 921-XIV // ВВР України. -1999. -№ 36. -Ст.323 (зі змінами, внесеними Законом України від 20.11.2003 р., № 1294-IV).
10. Міжнародне право. Основи теорії /За ред. В.Г. Буткевича, -К., 2002. -608 с.
11. Ежегодник комиссии международного права. -Т.2. -Нью-Йорк, Женева, 1997.

Надійшла до редколегії 14.07.2006

ПАНОВ А.И. ТРАНСНАЦИОНАЛЬНАЯ КОМПАНИЯ В СФЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Исследовано понятие “транснациональная компания”, характер и границы правовой субъективности транснациональных компаний в сфере международных экологических правовых отношений.

PANOV A.I. TRANSNATIONAL COMPANIES IN INTERNATIONAL ECOLOGICAL LEGAL RELATIONSHIPS

Concept “transnational company”, character and borders of legal subjectivity of the transnational companies in sphere of the international ecological legal relations are investigated.